

EXPERIMENTUL „CĂTELU“

Un exemplu de arhitectură bună se găsește în București, între o stradă numită „Stejarului” (dacă s-o mai fi chemând așa) și Șoseaua Cățelu. Este o grupare de locuințe colective, ridicate prin anii 1956-57 și care i-a adăpostit pe mulți dintre cei alungați de război de prin toate colțurile țării și, mai ales, din Basarabia. Era gândită ca o locuire post-calamitate (calamitatea fiind, în acest caz, războiul). Era o locuire de tranziție și nu containere cu termen de valabilitate prestabilit, care urmau să fie abandonate imediat după reglarea situației. Tranziția îi viza doar pe oameni, construcțiile solide rămânând să adăpostească alte și alte rânduri de locatari.

Ansamblul era compus dintr-o serie de module strânse în jurul unor curți interioare. Modulele, cu parter și un etaj, cuprindeau garsoniere și apartamente cu două camere, ce erau înșirate de-a lungul unor prisme întinse dintr-un capăt în celălalt al clădirii. Prismele, orientate spre curțile interioare, facilitau accesul în locuințe, dar aveau un rol foarte important în viața celor de aici; ele nu doar legau locuința de curte, ci erau spații destinate socializării, legând și oamenii. Trebuie reținut faptul că în acei ani se manifesta o criză cruntă de locuințe.

Pe de o parte, mulți refugiați din fostele teritorii românești trăiau în barăci din lemn și se cerea o rapidă rezolvare a situației lor, iar, pe de altă parte, ritmul impus dezvoltării industriale atrăsese în București un număr foarte mare de oameni din mediul rural sau din orașe mici care nu cunoșteau (încă) un avânt similar. În aceste condiții, o garsonieră era un spațiu de locuit mai mult decât satisfăcător.

...prispa...

Ideea de excepție a acestui ansamblu, găselnița genială, era acea prispa. Suficient de lată pentru a nu fi un simplu culoar funcțional, prispa nu avea doar un rol de spațiu intermediar, un tampon între înăuntru și afară, ci era coagulantul comunității. Viața oamenilor gravita în jurul acelei prispe. Pe lângă tinerele soții, pe care mentalitatea familiei ori copiii mici le țineau acasă (în ciuda îndemnurilor activiștilor politici de a contribui și ele activ la propășirea patriei), roiau „bunicile” și femeile cu o mai mare „experiență de viață”, pregătite oricând să ofere un sfat înțelept. Cum principala (dacă nu singura) preocupare a tuturor acestora era gospodăria (încă nu apăruseră „telenovelele” și oamenii își permiteau luxul de a-și trăi propriile lor vieți și de a nu participa afectiv la dramele personajelor din seriale), ele transformau prispa într-un „centru de perfecționare” în ale bucătăriei, în ale căsniciei și într-ale casei în general. Tot aici se adunau pentru a mai schimba o vorba „ca între vecine”, iar mica bârfă inerentă dădea gust și interes conversației (un „chat” - pentru contemporani).

Colaborarea în diverse îndeletniciri conducea la formarea și consolidarea unei comunități. Mai mult, copiii treceau, din multe puncte de vedere, în custodia tuturor membrilor comunității; nu mai era vorba doar de ochiul vigilent al părintelui, de care cel mic era tentat să se pitească, ci funcționa permanent „ochiul public” – „ochiul comunității” – de care aproape orice tentativă de fereală era inutilă. Educarea copiilor era făcută de familie cu ajutorul comunității. Locul de joacă al copiilor era, bineînțeles, curtea în jurul căreia tronsoanele de locuințe formau un zid protector, descurajând furișarea în lumea periculoasă a străzii, dar și intruziunile nedorite. Iar atunci când ploua ori căldura era greu de suportat, tot prispă oferea locul ideal de refugiu (chiar dacă jocurile nu se mai puteau desfășura cu aceeași risipă de energie). Pe prispă își făceau școlarii și lecțiile, profitând de prezența celor din clasele mai mari sau de îngăduința adulților dispuși să le mai dea o mână de ajutor și, tot aici, își exersau calitățile didactice, jucându-se „de-a școala” cu copiii de grădiniță. Astfel, mai târziu, cei mai mici mergeau în primele clase de școală, știind deja să scrie, să citească ori să socotească, posedând și un vocabular bogat (uneori, prea bogat); și nici chiar următorii ani nu aduceau foarte multă informație peste cea căpătată, în joacă, de la camarazii lor mai măricei.

Și capii familiilor – bărbații – profitau de prispă - locul nesfârșitelor partide de table udate cu sprizuri lungi. Lectura ziarelor, în acea vreme, nu prea putea deveni pretext de discuții, cu excepția paginilor de sport, de a doua zi după etapele de fotbal. Fiind primii ani de televiziune, puținele aparate de recepție erau scoase deseori pe prispe, strângând în jurul lor, ca la o șezătoare, toată suflarea locului.

...ansamblul...

Foarte valoroasă este și maniera de compunere a ansamblului. Nu era vorba de o versiune originală de dispunere a spațiilor, ci de reiterarea tipului tradițional de organizare în care trecerea dinspre spațiul public spre cel privat se face printr-o succesiune de praguri de intimizare, spațiile pierzându-și ușor-ușor caracterul public și câștigând intimitate. Așa se întâmplă și aici. Din străzile ce bordează gruparea de locuințe se deschid alei, se trece printr-o suită de ganguri, se poposește în curțile interioare și, apoi, străbătând prispele lungi, se pătrunde în apartamente. Spațiile publice, semipublice, semiprivat și private sunt exemplar susținute de această salbă de spații, făcând ca ansamblul să-și merite numele de locuire. Și fiecare spațiu era asociat cu un tip de relație între locuitori. La intrarea în zonă, oamenii se salutau cordial - căci toți cei de aici se știau măcar din vedere (și puțin din bârfe); pe alei se mai opreau să schimbe o vorbă cu cei mai bine cunoscuți; apoi, în curțile interioare, se zăbovea o vreme pentru a dezbate probleme de zi cu zi sau pentru a se pune la curent cu noutățile.

Pătrunderea unui străin pe acest teritoriu era reperată fulgerător. Intrusul era interceptat imediat și chestionat în legătură cu treburile lui pe acolo; doar după ce dovedea că umblă cu rost, străinul își putea continua drumul sub o escortă discretă (asigurată de copiii pitiți prin tufișuri și de privirile sfredelitoare ale celor mai în vârstă). Chiar și lucrătorii de pe la instituțiile statului erau temeinic cercetați și orice mișcare a lor era atent supravegheată. Vigilența oamenilor făcea imposibilă producerea unui act antisocial. Nici măcar o încăierare între copii nu putea dura mai mult de câteva

secunde, până când era curmată de intervenția energetică a unui matur. Nici măcar o discuție conjugală nu putea fi purtată pe un ton mai ridicat, fără ca să adune imediat vecinii la ușa gălăgioșilor; aceași vecini care deveneau comisii de împăciuire ad-hoc, în cazul oricăror dispute. Ansamblul Cățelu permitea și chiar încuraja funcționarea sănătoasă a comunității.

...biserica...

Biserica din mijlocul așezării completa o locuire tradițională. Mai curios este faptul că ea își ocupă acest loc în vremuri vitrege pentru credincioși, în vremuri declarate atee. Oricum, din punct de vedere topografic, Biserica nu se afla în mijlocul „ansamblului Cățelu”, ci într-un colț al său; dar ea era prezentă în mijlocul enoriașilor.

Construcția nu fusese dintotdeauna o Biserică; fusese altceva; prin anii '40, probabil, oamenii își făcuseră acest dar. Umbla legenda că acolo ar fi fost, la început, o cârciumă. Poate i se inventase această legendă, mai puțin smerită, pentru a arăta că orice loc, ca și orice om, poate să-și găsească drumul către sfințenie. Biserica era foarte importantă pentru comunitate. La sfârșit de săptămână, nunțile alternau cu botezurile; toate zilele săptămânii găseau curtea Bisericii plină de oameni veniți la slujbă, la spovedanie ori doar pentru a trebălu pe acolo. Se mai repara gardul, se ridica o clopotniță nouă, se văruia, se curăța.

Când ieșea preotul din casă, vestea se răspândea iute și copiii îi ieșeau fugind în cale; toate deplasările preotului se făceau prin culoarul bordat de copii, răcnind „Săru' mâna!”.

Uneori, preotul venea prin micile case pentru oficiali tainice; locuiau acolo tineri oficiali (și nu numai) cărora „partidul” le interzicea să calce în Biserică. Aducea preotul toate cele necesare și îi cununa sau le boteza copiii acasă la ei. Părintele înțelegea.

...și casele...

Primăvara era un sezon plin de semnificații arhitecturale. Toată lumea ieșea la curățenie. Se săpau micile grădinițe și se plantau flori (e drept - și ceapă, usturoi, roșii...), se grebla, se tundeau copacii. Și se văruiau casele. Însă, aici apărea o problemă: nu existau mai multe case, ci un conglomerat. Dar înprospătarea propriei case nu se împiedica de un asemenea amănunt; fiecare își zugrăvea bucata lui de casă din casa comună. Și, cum oamenii nu-și procurau materialele din același loc și nici rețetele lor de preparare a materialului nu coincideau (în ciuda dezbaterilor aprinse ce se încingeau pe această temă), deși toți își văruiau pereții în alb, fiecare tronson era pictat în alt alb; fiecare familie își marca bucata de casă ce-i revenea cu albul său. Și tâmplăria și obloanele erau vopsite după aceleași principii - cu același rezultat. La Viena, inițiativa similară a unui pictor dedulcit la arhitectură a stârnit furtuni de entuziasm și de laude la adresa viziunii îndrăznețe a artistului. În „ansamblul Cățelu”, gestul firesc o luase cu mult înaintea ideilor geniului. Astfel percepută, casa tuturor nu era doar simpla sumă a caselor oamenilor, ci devenea prototipul holistic al locuirii. Păreau niște căsuțe strânse vremelnic la un loc de o mână gigantică, urmând să fie reasezate, cât de curând, la locul lor. Era ca o promisiune. Era o amăgire. Locuitorii de acolo nu mai aveau

să se întoarcă la casele lor sau în niște case adevărate. Toți se vor fi răsfirat prin „blocurile” din noile și mândrele cartiere. Unii dintre ei au ajuns chiar mai departe.

...fără urmare...

Nu știu să existe vreo mărturie a arhitectului care a imaginat acest tip de locuire, capabilă să ne lămurească asupra surselor sale de inspirație. Nu știu dacă prispa a făcut parte dintr-un scenariu social propus de el sau este doar o simplă trimitere la arhitectura tradițională; oricum ar sta lucrurile, ea și-a dovedit efectele benefice fără ca acest fapt să fi fost, poate, anticipat.

Modelul „Cățelu” a fost un bun început în locuirea colectivă – un tip de locuire în care noi nu aveam experiență. Din păcate nu a fost urmat de alte încercări, de alte dezvoltări ale temei. Blocurile răsărite mai apoi au însemnat ratarea și compromiterea locuirii colective.

MĂRIREA ȘI DECĂDEREA BLOCURILOR

Pe la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80, aflam despre demolarea unor „cartiere de blocuri” de prin Marea Britanie și Olanda. Operațiunea era motivată de creșterea explozivă a criminalității în zonele respective, încurajată (pare-se) de acest tip de locuire. Nu putea să nu ne mire ce se întâmpla; la noi, procentul celor care stăteau „la bloc”, din totalul orașenilor, era foarte mare și avea o tendință ascendentă. Păcăleala primilor mutați „la bloc”: nu mai tai lemne, nu mai faci focul, ai apă la robinet, curge și apă caldă... MAGIC !

...între niște ziduri...

Până atunci, viața omului se desfășurase „pe lângă casă”. Urmărit pe parcursul unei zile, fie ea de vară ori de iarnă, s-ar fi observat că el își petrecea mai tot timpul în afara casei: trebăluind prin curte, meșterind ceva, stând la taifas sau mâncând; doar peste noapte se retrăgea în casă; iar nopțile călduroase de vară îl găseau tot afară, pe prispă. Curtea era astfel organizată, încât îi urma modul de viață. Spunând „pe lângă casă”, omul indica o componentă importantă a locuirii: ograda. La bloc, toate acestea nu erau posibile. Vechiul tip de locuire era numit „casă la curte”, arătând că apartamentul nu

CUPRINS

MANIFESTUL POVERIST	5
PREFAȚĂ	
Resemnificarea post-stalinistă a arhitecturii vernaculare de <i>Augustin IOAN</i>	9
EXPERIMENTUL „CĂȚELU”	17
...prisa.....	18
...ansamblul.....	20
...biserica.....	21
...și casele.....	22
...fără urmare.....	23
MĂRIREA ȘI DECĂDEREA BLOCURILOR	25
...între niște ziduri.....	25
...o uliță - o scară de bloc.....	26
...ogrăzi suspendate.....	28
...chicinetă mare.....	31
...cratița ca blazon.....	32
...cotropirea balcoanelor.....	33
FEȚELE BLOCURILOR	37
MARTORUL MINCINOS	43
AMURGUL BLOCURILOR	47
CENTRE DE CARTIER	51
...o structură model.....	52
...tatonări oarbe.....	54
...secretul evident.....	55
...altă țintă ratată.....	57
...risipirea.....	58

MĂSURI	61
...ocaua personală.....	63
LOCUIREA DE CRIZĂ	67
...semnele timpurilor.....	68
...marea retragere în blocuri.....	69
RĂMĂȘITE DE UTOPII	71
...„modernismul” înregimentat.....	71
...care viitor ?.....	74
UN FEL DE CASĂ	77
...stilul.....	81
...cu dus și întors.....	82
PREFABRICATELE	87
...București iubit.....	88
ȘARJĂND	93
...pe un flanc.....	94
...și pe celălalt.....	97
OAMENI ȘI CASE	101
...un nou personaj.....	101
...casa omului.....	103
CASELE DIN „ZIUA CĂRȚITEI”	107
...să ne înțelegem.....	114
NOUL NOMADISM	115
...peste capul comunității.....	119
MODELE CU DE-A SILA	121
...poveste veche.....	121
...modelul hilar luat în serios.....	122
...nevoia de școală.....	124
...despre diminutive.....	126
...lumea fantastică a știrilor.....	127
...telecomanda ca buletin de vot.....	128
...filmul ca sursă de inspirație a realității.....	129
...cântăreți muți, dar energici.....	132
...cere și ți se va da tot ce vor ei.....	133

Printed and bound in Romania by

